

شاهکار مهندسی ۵ هزار ساله ایرانی

ماجرای کشف تنبوشه‌های سفالی در لرستان که بیانگر بقایای یک شبکه آب رسانی متعلق به آغاز دوره شهرنشینی بوده به همراه گفت و گو با دکتر «لیلی نیاکان» سرپرست هیئت باستان‌شناسی این پروژه

ZENDEGI-SALAM

ضمیمه روزنامه خراسان

پنج شنبه • ۲۵ خرداد ۱۴۰۲

۲۶ ذی القعدة ۱۴۴۴ • ۱۵ ژوئن ۲۰۲۲

شماره ۲۱۲۳۶

۲۴۵۶

مجید حسین‌زاده | روزنامه‌نگار

پرونده

بعد از کشف چند قطعه سفالی مربوط به یک شیء ناشناس در کاوش‌های رود سیمره در مرز استان لرستان، توجه باستان‌شناسان برای کشف ریزوآزهای مربوط به آن جلب شد. محوطه باستانی «فراش» که این قطعه‌های سفالی در آن جا پیدا شده، در کنار رود سیمره و در ساحل شرقی آن، جایی که مرز استان لرستان آغاز شده است، قرار دارد. بعد از تحقیقات چندین ساله باستان‌شناسان روی این قطعات و حضور میدانی در این خطه، مشخص شد که بخشی از این تنبوشه‌ها یا همان لوله‌های سفالی، متعلق به سیستم آب‌رسانی باستانی است که کار انتقال آب را از مسیری به مسیر دیگر انجام می‌داده و بخشی دیگر از این آثار پس از شناسایی با استفاده از مصالح محلی حفاظت شده و در بافت اصلی خود قرار گرفته است. محوطه باستانی «فراش» یکی از مکان‌هایی است که باستان‌شناسان در آن موفق به کشف خارق‌العاده‌ای از یک سیستم آب‌رسانی ۵ هزار ساله شدند. این شبکه آب‌رسانی با استفاده از لوله‌های سفالی در هم تنیده شده به وجود آمده است. براساس مطالعات انجام شده، قدمت این تنبوشه‌ها را می‌توان به حدود هزاره سوم قبل از میلاد یعنی ۵ هزار سال قبل تخمین زد. در پرونده امروز زندگی‌سلام از ماجرای کشف این سیستم آب‌رسانی باستانی در ایران خواهیم گفت و با دکتر «لیلی نیاکان»، سرپرست هیئت باستان‌شناسی در محوطه باستانی فراش در همین باره صحبت خواهیم کرد.

آب‌رسانی با لوله‌های سفالی

یک دهه پژوهش در محوطه باستانی «حوضه آبگیر سیمره» به کشف بقایایی از ساختارهای معماری و یافته‌های فرهنگی ارزشمند ختم شد

کاوش‌ها در حوضه آبگیر سیمره که تعداد بی‌شماری محوطه‌های باستانی را در دل خود داشت، طی یک دهه انجام شد و نتایج ارزشمندی را در بر داشت. از جمله می‌توان به بررسی و کاوش در محوطه باستانی فراش اشاره کرد که در پاییز ۱۳۸۹ آغاز شد. فصل دوم کاوش با پایان آمدن تراز آب در دریاچه سد سیمره در اواخر زمستان سال ۹۲ آغاز شد و تا بهار سال ۱۳۹۳ به پایان رسید که این بار هم به نتایج خارق‌العاده‌ای ختم شد.

کشف قطعات شکسته و نامشخص سفالی

یکی از مهم‌ترین رودهای ایران سیمره است که در مرز بین استان‌های لرستان و ایلام واقع و سد سیمره روی این رود ساخته شده است. قبل از ساخت این سد، باستان‌شناسان پس از بررسی و شناسایی از سوی پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری کشور و دانشگاه‌ها تعداد بی‌شماری محوطه باستانی را در کنار این رود کاوش کردند. پس از آگیری سد، این محوطه‌های باستانی ارزشمند و مناطق تاریخی اطراف آن زیر آب رفت که از جمله آن‌ها می‌توان به یک محوطه مهم استقرار ی به نام فراش اشاره کرد. کاوش‌های فصل اول این محوطه که در پاییز سال ۱۳۸۹ انجام شد، بقایایی از ساختارهای معماری و یافته‌های فرهنگی را ثابت کرد که گویای تاریخی کهن از زندگی در این جغرافیا بود. از جمله آثار به دست آمده از این پژوهش‌ها می‌توان به قطعات شکسته و نامشخص سفالی اشاره کرد.

مشخص شدن کاربرد لوله‌های سفالی

در ادامه مطالعات باستان‌شناسی، اواخر سال ۱۳۹۲ در حوضه آبگیر سیمره، کاوش محوطه باستانی فراش از سوی پژوهشکده باستان‌شناسی

این کشف نشان‌دهنده غنای فرهنگ و تمدن ایران است

دکتر «لیلی نیاکان» سرپرست یکی از هیئت‌های باستان‌شناسی اعزامی به حوضه آبگیر سیمره از خاطرات نگفته و نتایج آخرین یافته‌ها روی آثار باستانی این منطقه می‌گوید

دکتر «لیلی نیاکان» سرپرست یکی از هیئت‌های اعزامی به حوضه آبگیر سیمره، در محوطه‌ای به نام «فراش» فعالیت‌های باستان‌شناسی خود را انجام داد. او در باره چالش‌های کاوش در این منطقه باستانی، خاطرات گفته نشده‌ای دارد که در گفت‌وگو با ما به آن‌ها اشاره می‌کند. به عنوان سوال اول از این باستان‌شناس می‌پرسم، آیا واقعا قدمت این شبکه آب‌رسانی خارق‌العاده به بیش از ۵ هزار سال پیش برمی‌گردد که می‌گوید: «بله، با توجه به شواهد موجود از یافته‌های فرهنگی به دست آمده بر اساس نمونه سفال‌ها و مهرها و کوره‌های سفال به دست آمده در این محوطه باستانی، قدمت این تنبوشه‌ها و قطعه‌های ظروف سفالی کشف شده به هزاره سوم قبل از میلاد یا همان ۵ هزار سال پیش برمی‌گردد».

تنبوشه‌ها یا لوله‌های سفالی از خاک رس ساحل رودخانه سیمره است. با توجه به شواهد به دست آمده، این لوله‌ها در همین محل ساخته شده و سپس در کوره‌های سفال‌پزی که در این محوطه باستانی در طی کاوش به دست آمد، پخته شده و سپس در تاسیسات آب‌رسانی با دقت و ملاحظات بسیار قرار گرفته و با گل‌رس و گچ پوشانده شده بود تا در معرض دید همگان نباشد و آسیب‌نبیند تا شبکه آب‌رسانی، عملکرد درستی برای ساکنان داشته باشد. در باره دوام آوردن‌شان هم همان‌طور که می‌دانید خاک گل‌رس و یافته‌های فرهنگی از این جنس خاک، جزو پایدارترین و با دوام‌ترین آثار در دنیای باستان و حتی امروز است».

مطالعات مان هنوز ادامه دارد

به عنوان سوال آخر از او می‌پرسم که آیا کار کاوش و پژوهش در این منطقه به پایان رسیده است یا هنوز ادامه دارد که می‌گوید: «کاوش در این محوطه باستانی به دلیل به زیر آب رفتن آن به پایان رسیده، اما مطالعات و پژوهش‌ها روی بقایا و یافته‌های فرهنگی آن ادامه دارد. در آینده نزدیک هم کتاب کاوش این محوطه باستانی که در حال تدوین است، انتشار می‌یابد تا این بخش از فرهنگ و تمدن غنی دنیای باستان ایران در این حوزه فرهنگی برای همیشه در تاریخ ماندگار شود».

اضافه شدن «فراش» به محوطه‌های باستانی کشور

این پژوهشگر درباره منطقه‌ای که این کشف در آن اتفاق افتاده است، می‌گوید: «در جریان ساخت سد سیمره و به دنبال بررسی‌های باستان‌شناسان در این حوضه آبگیر، محوطه‌های بسیاری در آن منطقه شناسایی شد. از جمله این محوطه‌ها، محوطه باستانی فراش است که در ساحل شرقی رود سیمره در استان لرستان روی پشته‌های طبیعی در امتداد دامنه‌های کوه‌ور کیود مشرف بر دره سیمره قرار گرفته است. این محوطه در طی بررسی‌ها در پاییز سال ۱۳۸۹ شناسایی و کاوش و سپس به فهرست محوطه‌های باستانی کشور مان اضافه شد. کاوش‌های باستان‌شناسی در این محوطه‌ها در طی دو فصل انجام شده است. در این پژوهش‌ها آثار ارزشمندی از ویژگی‌های فرهنگی این سرزمین به دست آمده که غنای فرهنگ و تمدن ایران را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر یافته‌های فرهنگی به دست آمده در این حوزه فرهنگی، نشانگر آثار ارزشمند بسیاری از دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی در مطالعات غرب ایران است».

خطر مرگ تا رسیدن به این محوطه باستانی

به دکتر «نیاکان» می‌گویم شما که سرپرست هیئت باستان‌شناسی محوطه باستانی فراش بودید به ما از سختی‌ها، چالش‌ها و ماجراهایی که در این کاوش با آن دست‌وپنجه نرم کردید، بگویید. او این‌طور توضیح می‌دهد: «اگر شما عاشق تمدن و هویت فرهنگی در مطالعات باستان‌شناسی نباشید، نمی‌توانید سختی‌هایی را که همواره در این کار با آن مواجه می‌شوید، تحمل کنید. شروع فصل اول این کاوش در پاییز ۸۹ و به مدت یک ماه بود. هر روز ساعت ۵ صبح در هوای گرگ و میش باید از جاده‌های خاکی آن منطقه که شبیه جاده‌های کوهستانی با پیچ و خم‌های واقعا خطرناک و محل رفت‌وآمد وسایل نقلیه برای ساخت سد از جمله کامیون‌ها و لودرها و... بود، گذر می‌کردیم. پس از عبور از بستر رود سیمره که در فصل پاییز میزان آب آن کم اما شدت جریان آن بسیار زیاد بود و طی مسافت طولانی از جاده‌های خاکی که هر لحظه امکان سقوط به دره‌های مجاور را داشت، به محوطه کاوش می‌رسیدیم. هر روز بیش از ۲ ساعت رفت‌وآمد تا محوطه باستانی طول می‌کشید. در ساعت مقرر صبح، کارگران محلی به ما می‌پیوستند و ۸ ساعت کار مداوم با مستندسازی آثار و ثبت و ضبط یافته‌های فرهنگی و ترسیم نقشه برداری از کارگاه‌های کاوش انجام می‌شد. پس از اتمام کار و برگشت به کارگاه، بخش دیگر کار آغاز می‌شد که به پیاده کردن مطالعات روی آثار به دست آمده در کاوش و تکمیل گزارش‌روزانه با جزئیات دقیق و مواردی منجر می‌شد که بتواند در تحلیل یافته‌های فرهنگی به ما کمک